

УДК 656.7.260

БІЛОУС Наталя Петрівна,

старший викладач кафедри англійської філології і перекладу, Національний авіаційний університет

КРИТЕРІЙ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ СФОРМОВАНOSTІ ПРОФЕСІЙНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ АВІАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ

У даній статті обґрунтовано критерії, показники для визначення рівнів сформованості професійно-комунікативної компетентності майбутніх перекладачів авіаційної галузі. Приділена увага роботі з визначення ключових дефініцій з означеної проблеми: «критерій», «професійна компетентність», «професійна компетентність перекладача», «практичний критерій», «теоретичний критерій», «професійно-комунікативна компетентність перекладача».

Ключові слова: критерій, професійна компетентність перекладача, практичний критерій, теоретичний критерій, професійно-комунікативна компетентність перекладача.

Постановка проблеми. Одним із завдань, спрямованого на формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх перекладачів авіаційної галузі, є обґрунтування критеріїв та показників для визначення рівнів сформованості професійно-комунікативної компетентності. Визначення критеріїв сформованості професійно-комунікативної компетентності майбутніх перекладачів авіаційної галузі відбувається з урахуванням загальних вимог, які висуваються до критеріїв: об'єктивність, валідність, надійність, інформативність, нейтральність і можливість якісного опису.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Учені, досліджуючи особливості формування професійної, професійно-комунікативної компетентності представників соціономічних професій, зазвичай виокремлюють такі критерії: когнітивний – володіння студентом сукупністю професійних знань, необхідних для ефективно професійно-комунікативної діяльності; особистісний – професійна спрямованість особистості студента, здатність до самоконтролю, самовдосконалення, самооцінки; мотиваційний – сформованість мотивації до професійно-комунікативної діяльності; діяльнісний – досвід виявлення професійно-комунікативної компетентності в різноманітних стандартних і нестандартних ситуаціях діяльності фахівця [1]; теоретичний, практичний, результативний; лінгвістичний, гностичний, конотативний та емоційно-оцінний [4]; мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний [5].

Ми виокремили такі критерії для визначення рівнів сформованості професійно-комунікативної компетентності майбутніх перекладачів авіаційної галузі: *теоретичний, практичний і комунікативний*. Вибір саме таких критеріїв пояснюємо тим, що до структури як професійно-комунікативної компетентності загалом, так і до складу кожної субкомпетентності належать знання й уміння. Водночас результатом засвоєння всієї системи представлених знань й умінь має стати професійна комунікативність.

Кожен із зазначених критеріїв характеризується системою показників. Показник є типовим і конкретним виявом однієї із сторін критерію, тобто критерій повинен містити складові, має бути більш розгорнутим і включати в себе дрібні одиниці [1]. Визначення показників сформованості теоретичного і практичного критеріїв відбувалось з використанням навчальних програм з дисциплін, що формують певну субкомпетентність, на основі окреслених ними системи знань та вмінь

Вважаємо, що критерії повинні визначатися через низку специфічних ознак, які відображають усі структурні компоненти досліджуваного явища, а також динаміку

вимірюваної якості в часі; з їх допомогою мають установлюватись зв'язки між усіма компонентами цього феномена [3].

Мета статті: обґрунтувати проблему визначення критеріїв, показників для визначення рівнів сформованості професійно-комунікативної компетентності майбутніх перекладачів авіаційної галузі.

Виклад основного матеріалу. У даній статті ми використовуємо поняття «критерій» стосовно процесу формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх перекладачів авіаційної галузі у такому значенні: *сукупність виражених ознак*.

Зокрема, для визначення показників на рівні лінгвістичної субкомпетентності до уваги брався зміст програм із навчальних курсів «Вступ до мовознавства», «Вступ до перекладознавства», «Теорія перекладу»; інтеркультурної субкомпетентності – «Основи міжкультурної комунікації», «Історія зарубіжної літератури»; інтерперсональної субкомпетентності – «Психологія ділового спілкування»; технологічної субкомпетентності – «Переклад в авіаційній галузі», «Практика перекладу галузевої літератури», «Національні та міжнародні організації цивільної авіації».

Теоретичний критерій дозволить виявити рівень сформованості знань та системи уявлень студентів про майбутню професійну діяльність перекладача, зокрема й в авіаційній галузі. Аналіз структури професійно-комунікативної компетентності та робота з навчальними програмами й спеціальною літературою до навчальних курсів дають нам можливість визначити такі показники *теоретичного* критерію у вигляді сукупності *знань* про: природу, сутність, функції й будову мови; мовні норми, особливості їхнього функціонального використання в усних і писемних комунікативних актах; графічні та типографські особливості відтворення мови, специфіку використання в спілкуванні ідіоматичних структур; генеалогічну і типологічну класифікації мов світу; змістову структуру мовознавства як науки, основні поняття та терміни мовознавства [6]; особливості перекладацької діяльності; предмет і завдання теорії перекладу, основні поняття з теорії перекладу; способи досягнення адекватності при перекладі, сутність і класифікацію трансформаційних засобів; лексико-граматичні особливості перекладу текстів різних жанрів; прийоми та способи перекладу термінів; особливості галузевого перекладу, актуальні проблеми перекладознавства; індивідуально-психологічні особливості людини, які зумовлюють специфіку вибору засобів і стратегій спілкування, формування стилю офіційної взаємодії; функції, форми та різновиди офіційного спілкування; особливості використання засобів вербального і невербального впливу на ділового партнера; комунікативні позиції, моделі, стилі ділового спілкування; основи професійної та ділової конфліктології; основні етапи історичного розвитку літературного процесу як цілісної системи в історичному та соціокультурному контекстах; про єдність, взаємозв'язок і взаємозумовленість історичних змін літературного процесу, еволюцію літератури у цілісній перспективі, зумовленій як суто літературними, так і екстралінгвістичними чинниками; причини специфіки сучасного літературного процесу та тенденцій його розвитку [2]; про різні теоретичні підходи до міжкультурного спілкування і методологію вирішення міжкультурних проблем; основні терміни й положення теорії міжкультурної комунікації; характерні риси української культури та культур народів-носіїв англійської мови [2]; про соціокультурну обумовленість перекладацької діяльності; про зміст і завдання діяльності комуніканта-посередника, пов'язаної з письмовим і усним перекладом галузевих текстів англійською та українською мовами; термінологічний апарат і основні положення теорії письмового і усного перекладу зв'язного тексту; роль перекладу в міжкультурній комунікації; нетотожність змісту тексту оригіналу і цільового тексту, принцип забезпечення мінімальних втрат; поняття еквівалентності і адекватності перекладу; класифікації перекладів і різні види перекладацької стратегії; основні моделі перекладу, перекладацькі трансформації і способи їх використання під час аналізу процесу і результатів перекладу; вимоги до оформлення різних видів письмового перекладу; загальнонаукову та визначену програмою спеціальну термінологічну

лексику сучасних провідних галузей людської діяльності; морфологічні, синтаксичні, семантичні та стилістичні розбіжності систем англійської та української мов, а також соціолінгвістичні фактори і прагматичні настанови, які впливають на процес і результат перекладу як виду мовленнєвої діяльності; прагматичні аспекти технічного перекладу і основні способи комунікативної адаптації цільового тексту; перекладацькі стратегії, основні моделі перекладу; вимоги до оформлення різних видів письмового перекладу [7]; про основні граматичні проблеми науково-технічного перекладу та перекладу текстів авіаційної тематики; основні лексичні, термінологічні й жанрово-стилістичні особливості англійських та українських текстів з цивільної авіації; способи перекладу термінологічних одиниць; методи відтворення у перекладі слів-реалій, аббревіатур, власних назв та умовних позначень [8]; структуру й основні напрями діяльності національних і міжнародних організацій цивільної авіації; основну мету та головні види відповідальності національних і міжнародних організацій цивільної авіації; основні терміни та скорочення, що використовуються у діяльності національних і міжнародних організацій цивільної авіації [1].

Показниками *практичного критерію* є відповідні уміння, якими мають оволодіти майбутні перекладачі. Основними з них є *уміння*: визначати дефініції понять, поданих у словнику-мінімумі лінгвістичних термінів; характеризувати та визначати основні одиниці, явища, процеси кожного з рівнів мовної структури; ідентифікувати класифікаційні ознаки мов (за генеалогічною та типологічною класифікаціями); уміння брати участь у чотирьох видах мовленнєвої діяльності як рідною, так й іноземною мовами: говорінні, аудіюванні, читанні, письмі; розуміти на слух основні ідеї, загальний зміст і деталі різножанрового матеріалу іноземною мовою; адекватно реагувати на відповіді та пропозиції інтерлокуторів і продукувати іноземною та українською мовами власні підготовлені та непідготовлені тексти в різних форматах відповідно до функціонально-стильової спрямованості дискурсу; ідентифікувати необхідну інформацію та розуміти зміст вихідного тексту в різних видах читання (ознайомлювальному, навчальному, вибірковому / переглядовому) з використанням усіх форм читання (вголос, мовчазне, змішаний тип) [10]; продукувати чіткі за змістом і логічною побудовою тексти, лінгвістичне оформлення яких відповідає стилістичним нормам обох мов, вирізняється лексичним багатством і різноманітністю граматичних форм і конструкцій; текстоутворювальні уміння; самостійно здійснювати діагностику міжособистісних взаємин і адекватну інтерпретацію отриманих результатів; прогнозувати поведінку людей з різним типом темпераменту і характеру в ситуаціях ділової взаємодії, схильності особистості до конфліктної поведінки; використовувати відповідні стратегії й методи конструктивного регулювання конфліктів у діловій і професійній сферах; диференціювати екстралінгвістичні та інтралінгвістичні фактори розвитку літературного процесу; визначати ступінь впливу соціокультурних факторів на стан літератури в різні періоди її розвитку; розуміння єдності, взаємозв'язку та взаємозумовленості історичних змін літературного процесу, бачення еволюції літератури у цілісній перспективі, зумовленій як суто літературними, так і екстралінгвістичними чинниками; вільно оперувати основними термінами і положеннями теорії міжкультурної комунікації; самостійно знаходити приклади міжкультурної комунікації, що мають місце в повсякденному житті; перекладати тексти міжкультурного спрямування в межах програми дисципліни, застосовуючи теоретичні знання з теорії міжкультурної комунікації; застосовувати результати досліджень з теорії міжкультурної комунікації до вирішення сучасних лінгвістичних проблем; виступати з повідомленнями за обраною тематикою з міжкультурного спілкування, добирати фактичний матеріал для наукових (курсівих і дипломних) робіт; досконало володіти на рецептивному та продуктивному рівнях рідною й іноземною мовами; застосовувати на практиці теоретичні знання, лексико-граматичні навички і мовленнєві вміння, необхідні для здійснення перекладу; працювати із загальними, політехнічними та спеціальними (галузевими) джерелами інформації з метою отримання додаткової інформації (фонових знань) стосовно проблематики тексту оригіналу; користуватися Інтернет-ресурсами загальноосвітнього та

спеціального наукового призначення, оформленими у вигляді електронних бібліотек, словників, енциклопедій, інформаційних блогів та персональних сайтів науковців; виконувати різні форми та види галузевого перекладу, які характеризуються високим рівнем еквівалентності та адекватності [9]; перекладати оригінальну фахову авіаційну літературу; володіти лексикою терміносистеми цивільної авіації; аналізувати граматичні та лексичні особливості англійського й українського науково-технічного тексту фахової мови авіації; характеризувати діяльність основних організацій цивільної авіації; порівнювати організації цивільної авіації і визначати рівень їхньої взаємодії.

Показниками **комунікативного критерію** є спеціальні уміння встановлювати психологічну взаємодію в умовах перекладацької діяльності. До них належать уміння: діагностувати комунікативні установки особистості, визначати найбільш ефективні для ділової та професійної сфер механізми психологічного захисту; самостійно здійснювати діагностику міжособистісних взаємин та адекватну інтерпретацію отриманих результатів; варіативно обирати засоби спілкування, форми та способи впливу на співрозмовників; використовувати відповідні стратегії й методи конструктивного регулювання конфліктів у діловій і професійній сферах; виявляти особливості вербальної й невербальної взаємодії народів світу й володіти засадами міжнародного протоколу та етикету; організувати свою комунікативну поведінку відповідно до ситуації спілкування, враховуючи комунікативну мету, наміри, соціальні статуси комунікантів, їхні ролі відповідно до конкретного національного-культурного середовища; уміння здійснювати переклад авіаційних текстів в умовах квазіпрофесійної діяльності.

У процесі проведення дослідження виявлено, що міра прояву показників кожного критерію є різною, що, своєю чергою, зумовлює якісну характеристику рівнів сформованості професійно-комунікативної компетентності майбутніх перекладачів авіаційної галузі. Учені виокремлюють неоднакову кількість рівнів сформованості певного педагогічного явища, існують і різні варіанти для їх назв: високий, середній, низький; високий, достатній, середній, низький; низький, нижче середнього, середній, високий, дуже високий; репродуктивний, репродуктивно-продуктивний, продуктивний, творчий; адаптивний, репродуктивний, евристичний, креативний; допрофесійний, початкового володіння, обмеженої сформованості, достатньої сформованості. Нами виявлено, що респондентів віднесено до трьох груп за якісною характеристикою сформованості професійно-комунікативної компетентності, що було підставою виокремлення трьох рівнів: *елементарного (низького), продуктивного (середнього) та еталонного (високого)*. Так, зокрема, елементарний рівень означає невідповідність сформованості професійно-комунікативної компетентності вимогам професії перекладача, здатного працювати в авіаційній галузі; продуктивний рівень відповідає вимогам професії перекладача, але не є достатнім для здійснення ефективної професійно-комунікативної діяльності в умовах авіаційної галузі; еталонний рівень сформованості професійно-комунікативної компетентності майбутніх перекладачів означає їхню здатність ефективно здійснювати і варіювати власну професійно-комунікативну діяльність для досягнення цілей і завдань навчання, а також ефективно вирішувати проблеми професійно-комунікативної діяльності фахівців авіаційної галузі.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Визначено, що важливим компонентом є критерії оцінювання рівнів сформованості ПКК майбутніх перекладачів авіаційної галузі та виокремлено *теоретичний, практичний і комунікативний критерії*, що зумовлено складом субкомпетентностей, які є складовими професійно-комунікативної компетентності та результатом її формування. Основними показниками *теоретичного критерію* є система *знань*, окреслених з урахуванням знанневої складової кожної субкомпетентності. Основними показниками *практичного критерію* є такі *уміння*: ідентифікувати класифікаційні ознаки мов (за генеалогічною та типологічною класифікаціями); уміння брати участь у чотирьох видах мовленнєвої діяльності як рідною, так й іноземною мовами; ідентифікувати необхідну інформацію та розуміти зміст вихідного тексту

в різних видах читання (ознайомлювальному, навчальному, вибіркового / переглядовому) з використанням усіх форм читання (вголос, мовчазне, змішаний тип); продукувати чіткі за змістом і логічною побудовою тексти, лінгвістичне оформлення яких відповідає стилістичним нормам обох мов, вирізняється лексичним багатством і різноманітністю граматичних форм і конструкцій; текстоутворювальні вміння; прогнозувати комунікативну поведінку людей з різним типом темпераменту і характеру в ситуаціях ділової взаємодії, використовувати відповідні стратегії й методи конструктивного регулювання конфліктів у діловій і професійній сферах; бачення еволюції літератури у цілісній перспективі; застосовувати результати досліджень з теорії міжкультурної комунікації до вирішення сучасних лінгвістичних проблем; володіти лексикою терміносистеми цивільної авіації.

Спеціальні уміння встановлювати психологічну взаємодію в умовах перекладацької діяльності є показниками *комунікативного критерію*: самостійно здійснювати діагностику міжособистісних взаємин та адекватну інтерпретацію отриманих результатів; варіативно обирати засоби спілкування, форми та способи впливу на співрозмовників; виявляти особливості вербальної й невербальної взаємодії народів світу й володіти засадами міжнародного протоколу та етикету; організовувати свою комунікативну поведінку відповідно до ситуації спілкування та особливостей співрозмовників; здійснювати переклад авіаційних текстів в умовах квазіпрофесійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Боровик Л.В. Співвідношення показників і критеріїв сформованості психологічної компетентності офіцерів Державної прикордонної служби України / Л. В. Боровик // Зб. наук. праць НАДПСУ. 2010. № 54. С. 167–172. (Серія «Педагогічні та психологічні науки»).
2. Карпенко Ю.О. Вступ до мовознавства / Ю.О. Карпенко. К. : Академія, 2006. 336 с.
3. Коваленко А.Я. Загальний курс науково-технічного перекладу / А.Я. Коваленко. К. : «Фірма «ІНККОС», 2002. 320 с.
4. Когут І.В. Формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / І. В. Когут. Полтава, 2015. 250 с.
5. Руденко В.М. Формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх філологів засобами інтерактивних технологій: автор. ... канд. пед. наук: 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / В.М. Руденко. Черкаси, 2010. 23с.
6. Тищенко К. Основи мовознавства: системний підручник / Костянтин Тищенко. К. : ВПЦ «Київський ун-т», 2007. 308 с.
7. Федоренко О.І. Науково-технічний переклад (частина 1): Навчальний посібник / О.І Федоренко. Тернопіль: Видавництво Карп'юка, 2002. 288 с.
8. Competences for professional translators, experts in multilingual and multimedia communication //EMT expert group. Brussels, January 2009. 8 p.
9. Gudmanian A.G. Fundamental Theories of Intercultural Communication [Text] / Artur G. Gudmanian, Natalia S. Borysenko. К. : NAU , 2010. 72 с.

References

1. Borovyk, L.V. (2010). Spivvidnoshennia pokaznykiv i kryteriiv sformovanosti psyhologichnoii kompetentnosti ofitseriv Derzhavnoii Prykordonnoii Sluzhby Ukrainy. [*The correlation between parameters and criteria of psychological competence's readiness of State Border Guard Service of Ukraine officers*]. Collected works of NADPSU. No 54. P. 167–172 [in Ukrainian].
2. Karpenko, O.Yu. (2006). Vstup do movoznavstva. [*Introduction to Linguistics*]. Kyiv : Akademiia. 336 p. [in Ukrainian].
3. Kovalenko, A.Ya. (2002). Zagalnyy kurs naukovo-tehnichnogo perekladu. [*General course scientific and technical translation*]. Kyiv : INCOS. 320 p. [in Ukrainian].

4. Kogut, I.V. (2015). Formuvannya profesiyno-pegagogichnoi komunikatyvnoi kompetentnosti maybutniogo vchytelia. [*Formation of professional and pedagogical communicative competence of future teacher*]. Poltava. 250 p. [in Ukrainian].
5. Rudenko, M.V. (2010). Formuvannya profesiyno-komunikatyvnoi kompetentnosti maybnutnih filologiv zasobamy interactyvnyh tehnologiy. [*Formation of professional and communicative competence of future philologists by means of interactive technologies*]. Cherkassy. 23 p. [in Ukrainian].
6. Tyschenko, K. (2007). Osnovy movoznavstva: systemnyy pidruchnyk. [*Principles of linguistics: guide-book*]. Kyiv. 308 p. [in Ukrainian].
7. Fedorenko, O.I. (2002). Naukovo-tehnichnyy pereklad (chastyna 1): navchalnyy posibnyk. [*Scientific and technical translation (volume 1): study book*]. Ternopil. 288 p. [in Ukrainian].
8. Competences for professional translators, experts in multilingual and multimedia communication //EMT expert group. Brussels, January 2009. 8 p.
9. Gudmanian, A.G. Fundamental Theories of Intercultural Communication [Text] / Artur G. Gudmanian, Natalia S. Borysenko. K.: NAU, 2010. 72 p.

BILOUS Natalia, Senior Lecturer of the department of English philology and translation, National Aviation University.

CRITERIA, INDICATORS AND LEVELS OF FORMATION OF THE PROFESSIONAL AND COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE TRANSLATORS IN THE AVIATION INDUSTRY

***Abstract.** The paper considers the fact that the formed communicative competencies are important for various specialties constituting an important component of the diagnostic apparatus/criteria for assessing the levels of formation of the professional and communicative competence of future translators in the aviation industry. The author justifies the professional communication of the translator on the basis of three criteria: practical I, theoretical and communicative. The definition of "criterion" in the aviation industry is specified. This is a set of pronounced features of the pedagogical process, which allows for a qualitative assessment of the current pedagogical phenomenon. The theoretical, practical and communicative criteria are singled out, which is determined by the composition of subcompetence, which are components of professional communication competence and the result of its formation. The main indicators of the theoretical criterion is the system of knowledge are outlined based on the knowledge component of each subcompetence: the functions and structure of the language; linguistic norms, specific usage in communication and idiomatic structures; genealogical and typological classification of languages of the world; key concepts and terminology of linguistics; peculiarities of translation activity; subject and tasks, the basic concepts of theory; lexical-grammatical features of the translation of texts of different genres; methods of translation of terms; peculiarities of subject-matter translation, topical problems of translation studies; individual psychological peculiarities of a person, which determine the specificity of the choice of means and strategies of communication; functions, forms and varieties of official communication; features of using verbal and non-verbal influence on a business partner; communicative positions, models, business communication styles; the main stages of the historical development of the literary process as a whole system, the evolution of literature in the whole perspective, conditioned by both purely literary and extra-linguistic factors; on various theoretical approaches to intercultural communication and methodology for solving intercultural problems; basic terms and conditions of the theory of intercultural communication; characteristic features of Ukrainian culture and cultures of native speakers of the English language; sociocultural conditionality of translation activity; main grammatical problems of scientific and technical translation, particularly, of aviation subjects texts; basic lexical, terminological and genre-stylistic*

features of English and Ukrainian texts on civil aviation; methods of translation of terminology units; structure and main directions of activity of national and international civil aviation organizations; the main terms and abbreviations used in the activities of national and international civil aviation organizations. The main indicators of a practical criterion are the following skills: to identify the classification features of languages (according to genealogical and typological classifications); to identify the necessary information and understand the content of the source text in various types of reading (tutorial, educational, selective/viewable) using all forms of reading (aloud, silent, mixed type); produce clear, content and logical construction texts, the linguistic design of which corresponds to the stylistic norms of both languages, is characterized by lexical richness and a variety of grammatical forms and designs; text-forming skills; to forecast communicative behavior of people with different types of temperament and character in situations of business interaction, to use appropriate strategies and methods of constructive regulation of conflicts in business and professional spheres; vision of the evolution of literature in the whole perspective; to apply the results of research on the theory of intercultural communication to the solution of modern linguistic problems; work with general, polytechnic and special sources of information for the purpose of obtaining additional information (background knowledge) concerning the problems of the original text; to use Internet resources of general and special scientific purposes, drawn up in the form of electronic libraries, dictionaries, encyclopedias, informational blogs and personal sites of scholars; to perform various forms and types of industry-related translation, which are characterized by a high level of equivalence and adequacy; to have the vocabulary of civil aviation terminology.

Considering the above and taking into account these indicators, the author proves that the criteria, indicators and levels of formation of the professional and communicative competence of future translators in the aviation industry can be represented and described by combination of elementary (low), productive (average) and reference (high) levels?

Key words: *communicative competence, criteria, professional training, communicativeness competent approach, aviation translator, civil aviation, professional and communicative competence.*

*Одержано редакцією: 17.09.2018 р.
Прийнято до публікації: 21.09.2018 р.*